

КЊИГЕ ЗА НАРОД
ИЗДАЈЕ „МАТИЦА СРПСКА“ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ ПЕТРА КОЊЕВИЋА
СВЕСКА 40.

„У РАДИШЕ СВЕГА БИШЕ
У ШТЕДИШЕ ЈОШТЕ ВИШЕ.“

ЗА ПОУКУ НАРОДА

НАПИСАО

ДР. ЂОРЂЕ ДЕРА.

НАКЛАДОМ СРП. КЊИЖАРЕ И ШТАМПАРИЈЕ
БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА У НОВОМ САДУ
1894

Штампарија срп. књижаре Браће М. Поповића у Нов. Саду.

I.

РАДИ, АЛИ И ШТЕДИ.

Желиш ли да се одржиш и да напредујеш на овоме свету, да можеш на поштен начин намиривати своје потребе, извојевати и сачувати своју слободу и независност, па и другима чинити добра, а ти *ради*: разумно, озбиљно и истрајно, духом и телом, а нипошто не живи рахат, и не троши скупоцено време у беспослици.

Родитељи могу својој деци оставити након себе ма колико имање; они неће тим обезбрижити и њихову будућност. Куд и камо већма старају се они за њихово добро, развијајући израна све њихове врле особине, а угушујући зле нагоне, изражавајући њихов ум и оплемењујући им душу и срце, по врх свега пак, навикавајући их *раду*, том најзаконитијем извору својине, који и најпозданије гради срећу и благостање људи и народа.

Неки отац, који беше на умору, сазове к себи своја три сина, да им открије једну

тајну. „Децо!“ прошанута он, да се једва чуо, „У нашој башти закопано је велико благо; тражите па ћете га наћи.“ „Где је благо“, запитају га нестриљиво деца. Али старац не могаде више ни речце да изустити и на скоро премину. Синови мислећи, е је доиста благо закопано у њиховој башти, стану га тражити и копајући испреврћу сву земљу у њој. Блага они истина нигде не нађоше, али земља, која пређе необрађивана беше обрасла штиром и коровом, сада брижљиво прекопана постаде за чудо родна, да је обилато наградила сав њихов труд. . .

Наследио ти ма колико имање, ако не радиш и не привређујеш за потоња времена, можеш потрошити све што имаш, па допасти и највећег сиромаштва. Нерад рађа сва зла и опачине, он је право проклетство. Јеси ли пак научио радити, моћи ћеш и себе и своје хранити, и своје имање не само сачувати, већ га и умножити.

Ко неће да ради, нека и не једе — вели св. апостол Павле.

Што је ко ученији, вештији, окретнији и истрајнији у раду, тим ће и плод његова труда бити обилатији, вренији и успешнији.

То вреди и за земљораднике и за занатлије, за фабричаре, трговце и предузимаче, за све раднике из просте класе и интелигенције.

На рад подстичу човека различне телесне и душевне му потребе, које расту са образованошћу.

Каква голема разлика је у томе на пример, међу суровим, полудивљим човеком из Полинезије (Аустралије) и образованим становником западне Европе!

Први, који се није високо уздигао изнад животиње, познаје цигло најпрече потребе телесне без којих човек не може бити: најобичнију храну, најпростији стан и одело а, поврх тога, још и неке најједноставније справе и оружје. Он стоји вековима на једном и истом ниском ступњу културе.

Други, на против, који је далеко коракнуо у просвети, осим најпречих потреба, које има сваки човек за одржање свога живота, зна и за потребе другог и трећег реда, што су његову телесну и душевну бићу на корист и удобност, и које он подмирујући све се већма унапређује и усавршава.

Са умноженим потребама и вишим ступњем образованости поштује се све већма и рад, који напредује и по количини и по вредности.

Имајући више потреба, да би их могао подмиривати, мора човек и више радити, а рад му је тим издашнији и врснији те и много више вреди, што је он образованији.

Земља од природе родна, која има повољно поднебље и згодан положај, зацело је велико благо. Али много веће благо од земље јесте њено становништво, ако је оно морално, образовано, здраво, радино и штедљиво.

Сједињене државе северне Америке су земље, у којима бујно успевају све врсте хране. Оне имају лепих шума, богатих рудника, великих пловних река, укратко сва природна блага, на којима се оснива земљорадња, индустрија и трговина, те која могу да подигну и унапреде материјално благостање. Па, крај свег тог. стари им становници, Индијанци, живљаху у сиромаштву. Они не беху просвећени, не имађаху знања, нити воље за рад и истрајности, па да та природна блага своје земље употребе на своју корист.

Како је, напротив, богат данашњи свет тих земаља, јер је образован и радин, те сјајне поклоне матере природе знаде да развије до највишег ступња!

Тако је, да и не помињемо друго, северна Америка још пре три-четири десетине година храну редовно увозила из иноземства, а сада извози она сама сваке године толико своје хране у западну Европу, да знатно побија цену нашим пољским производима, и да од исхода њене жетве зависи уопште цена пшеници у целоме свету.

Некада, пре једнога столећа и две-три десетине година, у грдним просторијама данашњих североамериканских сједињених држава није било више од неколико милиуна становника, који беху прости и непросвећени, те су природна блага њихове земље за њих била мртав капитал. Данас, напротив, броје те земље 64 милиуна душа, а целокупно богатство тих земаља и њиховога становништва рачуна се на 67 милијарада долара, или више од *140 хиљада милиуна форината*. Ето како може да подигне земљу вредан и интелегентан рад њених становника!

Енглеска није од природе баш родна земља а није подељено ни њено поднебље. Па ипак вредним, усталачким, интелегентним и истрајним радом њених становника нагомилана су толика блага у тој земљи, да им скоро у целом свету нема равних. А што у *Енглеској* поред свег тог огромног материјалног богатства не владају здраве и повољне економске прилике, тому је узрок, што се већи део земље и других привредних добара налази у рукама малог, али пребогатог броја тамошњег становништва, док велика маса народа, немајући своје сопствене земље, мора земље тих великих грунтата по скупе новце да узима под закуп, или аргатује у туђим фабрикама.

Срећнија је што се тога тиче *Француска*, где влада право материјално благостање.

Велико богатство те земље подељено је сарамерно међу свима класама тамошњег становништва тако, да међу богатшима и сиромасима не зија дубок јаз. Особито је тамошња многобројна и врло имућна земљорадничка класа најчвршћи основ снаге и најпоузданија залога будућности францускога народа.

Северозападни крајеви Европе су од природе уопште мање родни од њених југоисточних делова. Али су народи северозападне Европе куд и камо даље отишли у образованости од народа њених јужних и источних крајева, те је и њихов рад много обилатији, многостранији, интелигентнији, производи више и врсније вредности. Богатство, које чине у тим просвећеним земљама различити капитали, уложени у поправке земље, машине и справе, фабрике гвоздени путеви, телеграфи, канали, друмови, рудници, луке, бродови, јавне и приватне зграде, индустријска роба, злато, сребро и друге драгоцености, јавни институти, музеји, библиотеке и т. д. толико је, да се не да израчунати.

Материјално благостање појединих људи и народа диже се поглавито образованошћу, која чини, да свако поштује рад као извор благостања, сматра га као дужност, а не као терет, и да, радећи више и боље, тим и при-

вређује више, што опет води све то већем унапређењу културе.

И наш народ, као уопште сви други народи на истоку, далеко је заостао у просвети иза других срећнијих народа западне Европе. Зато је и слабије развијена у нас воља за рад, мање привређујемо те смо и сиромашнији од других од нас образованијих народа. Узрок тому лежи навластито у немилим приликама наше прошлости, које приморавајући наш народ, да се у вековним, скоро непрекидним ратовима бори за своје одржање, не допуштаху му, да се мирно развија и да напоре до корача у култури са другим народима, који га зато и далеко претекоше у просвети.

Тим више ваља ми да радимо сада, да накнадимо оно, што смо изгубили у прошлости, те да не допустимо, да нас други од нас образованији народи још већма потисну на материјалном пољу и тиме нам коначно поткопају основ наше народне будућности.

Ако смо поцепани и разједињени на другим пољима, наиме на пољу политичкога рада, на коме се, као можда нигде, башкаре бесомучне страсти, ваља да смо удружени у *просвети*, дижући и ширећи је у све слојеве свога народа, јер ће нас у опасној утакмици са другим од нас већим народима једино просвета моћи одржати.

Незнање и необразованост клети су душмани раду, шире поквареност, пуне механе и тавнице, рађају сиромаштво, распростиру болести и помор, упропашћују поједине људе и читаве народе.

Шведска и Норвешка, ма да леже високо на северу и немају благо поднебље, спадају међу најпросвећеније те и најсрећније земље у Европи. У њима је просвета продрла у све делове народа. Што је тамошњи свет тако разуман и трезвен, има се захвалити поглавито школи и просвети. Како се брижно негује тамо школа, најбољи је доказ то, што у тим земљама на сваку тисућу регрута (новака-војника) долази тек три до четири таква младића, који не знају читати ни писати. У томе се ни једна друга земља не може испоредити са Шведском и Норвешком. Али што више има тамо школа, тим мање има механа; што се живље ради тамо на просвети, тиме је тамошњи свет и радљивији, штедљивији, душевно и телесно здравији, те и напреднији и срећнији.

Како далеко је заостала иза тих земаља *Угарска* уопште, а понаособ наш народ, где је просвета још у своме зачетку, где још толике општине немају никаквих школа, где тек сваки трећи, четврти човек зна читати и писати, али где ћеш за то механу наћи у свакој другој, трећој кући, где су враџбине

и празноверице још у пуном јеку, и где баш са те грешне занемарености и заосталости народа у просвети владају различне болести и толики помор, да од целокупнога броја нејаке дечице једва половина (50%) преживи пету годину!

*

Да се можемо одржати па још и напредовати материјално, није доста само *радити*, већ ваља и *штедети*.

Ако *рад* производи привредна добра и доноси богатство, *штедња* одржава, па још и умножава та добра.

Штедња је прво течење.

Рад је само тако благодетан и има праву своју вредност, када с њиме иде напоредо и врлина *штедње*.

Ил зар можеш имати какве користи од производа свога рада, када не знајући штедети, немилице и непромишљено их страђиш и проарчиш, живећи бурно за данас, а не хајући за будућност?

Боља је штедња, него и добра радња — и

Не патече, ако не уштеди!

вели наша народна пословица.

Као *рад*, тако и *штедња* напредује са образованошћу.

Штедња је плод увиђавности и зрелог разбора, која врлина нас учи, да не живимо цигло за данас, већ да се бринемо и за по-

тоње дане свога живота, да помишљамо на изнемоглост, болест, старост, када не можемо више радити и себи привређивати, која нас, даље, учи, да не живимо само за себе, већ и за своје ближње, наине за своју децу, коју смо дужни на добро упућивати и по својим силама обезбедити им будућност.

Сурови, полудивљи народи живе само за данас, а не брину се и за сутра. Па кад они и зараде више, него што требају за подмирење својих свакидашњих потреба, неће они то оставити на уштеду, већ ће потрошити и страћити улудо, а не помишљајући, да могу настати таква времена и прилике, где они неће моћи привређивати, те ће и они и сви њихови бити изложени највећој беди и невољи.

Рад производи силна привредна добра у образованим земљама, али још већма умножава их *штедња*. Што је који народ напреднији у култури, тим јаче је у њега развијена и воља за *штедњу*. У образованих народа западне Европе и северне Америке чине радом привређене, а штедњом још већма нагомилане главнице вредност, да се она не дā бројевима исказати.

Штедња иште од човека уздржање и самопрегорење, да се умери у тренутним уживањима, да би докучио веће и трајније добити у будућности.

Што човек не потроши, то је добио.

Штедња је мати умерености, уредности и слободе. Она зауздава зле појуде и опаке страсти, које помрачавају чисту свест и чине човека слабим и јадним створом овога света. Штедња је подједнако удаљена и од гаднога ципилука, са којег је човек роб свога блага, и од распикућства, које упропашћује људе и народе.

Штедљивост по својој суштини показује практичну свест и здрав разум. Штедиша неће никад радити унаточ својој користи: нити ће перасудно преко своје снаге и без потребе харчити имање, нити ће се неразумно стезати у својим издатцима. А ради очевидно против своје користи не само расипник, него и ципија, који, да би што мање издавао, станује у нездравом стану, храни се лошом храном, купује којекакве ствари, радећи земљу штеди више него што треба семе и т. д. Колико такав мисли, да ће на тај начин уштедети, куд и камо више уди он тиме баш себи самоме, своме здрављу, добром гласу и имању. Сваки рђав рад мора имати и штетних послелака.

Како посејеш, тако ћеш пожњети.

Штедња нас учи, да разумно подмирујемо све своје потребе. Основно јој је начело, да нико не троши преко своје снаге.

Не иружсај се иреко беља!

Грешећи против тога морамо се задужити на често себе и своје материјално упропастити.

Штедиша ће вазда гледати, да и од малог прихода и зараде метне што на страну на приплод, да би, настану ли зла времена, имао од чега живети, старајући се тако за своју и својих најближих будућност.

Чувај беле новце за црне дане!

Ако је кратак дан, дуга је година.

За то ваља сваки своје издатке тачно да прилагођава својим дохотцима, те ако су ови мали, да се што више може умери и ограничи своје потребе.

Особито треба у подмиривању својих потреба да се држимо неког реда те да најпре издајемо на оно, што нам је најпрече, што одржава живот и здравље, а то је стан и храна.

Без здравља нема богатства.

Здравље је једно од највећих блага, што га човек има на овоме свету; без здравља не мили нам се ни живот, ни рад. Ко је болестан, тај ништа не привређује, на терет је и себи и својима.

Болесник мало једе, а много троши.

Здравље се највећма одржава чистотом и умереношћу.

Не мора свак имати велики и богат стан. Кому не допуштају средства, да удобније

станује, нека се задовољи и мањим стапом, који не мора бити баш у средишту места, већ може лежати и подаље, на страни. Главно је, да је стан здрав, сув, чист и видан — а то ће бити ако се често ветри — а тако исто да му је здрава и околина.

Здрављу годи наине и чиста вода и свеж ваздух, а одржава се навластито уредним животом и умереношћу у јелу и пићу.

Па како љуто греша против тог особито наш прост свет! Наши сељаци, уместо да се разумно хране, како би одржали своју снагу те могли привређивати и у старијим годинама, хране се најобилатије баш у оно доба године, када најмање раде: у позну јесен и зими, и тада потроше и стамане несмислено сав смок и сву бољу храну, која треба да им траје кроз целу годину, удећи тим често своме здрављу, као што право вели наша народна пословица: *Више је људи помрло од јела и пића, него од глади и жеђи* — а у лето особито у доба жетве, кад настаје најтежи рад, који највећма троши снагу, те захтева и снажнију храну, наши сељаци, немајући друго, спали су на сув хлебац, киселицу, лук, краставце и паприку, поред које хране они не могу дабогме издашније да раде.

Куд и камо су у томе одмакли од наших сељака наши земљаци Швабе, који имају и угледније, здравије и спретније станове и жи-

ве умереније и разумније, хранећи се добро целе године, а особито за трајања тешких пољских послова, али ипак никад преко мере не расипајући на јела, а још мање на пића.

Нарочито су љута пића, наимае *кварена ракија*, кивни душмани нашег простог света, трујући га и подривајући му здравље те чинећи, да он све већма слаби и кржљави, а то се дакако љуто свети и на самој деци.

Колико допадне и од саме наше млађе интелигенције са неумерености и неуреднога живота тешке бољетице, те силазе пре времена у гроб, а на голем и ненакнадив губитак целог народа! . . .

Као што се умереним и уредним животом чува здравље, тако исто брижљиво ваља штедети и време.

Време је новац —

давнашња је узречица практичних Енглеза. Савестан и тачан човек штедиће и време, не трошећи га улудо и на беспослице, као што пази и на новце, не расипајући и не харчећи их.

Много времена одузима беспослица и занимање таквим стварима, које не доносе никакве користи.

Амо спада у првome реду *картање и коцкање*.

Коме су та занимања прешла у страст, тај, ма се и не играо на велике новце, тро-

ши немилице време, које би он могао употребити на своју корист, занемарује своје дужности, заборавља на кућу, жену и децу, не пази на свој образ и поштење, убија своје здравље, крњи и упропашћује своје имање, уваљује се у дугове, које после не плаћа, пропада морално и материјално.

Јако шкоди, особито простом свету, и *лутрија*.

Како су ретки они, које је послужила срећа, да добију на лутрији! Па који су и били те среће, она им не донесе благослова, јер их је само намамила, да још више међу на лутрију, док најзад не изгубише сав добитак, па и своје рођено имање.

Али није доста, време употребљавати на добро. Да бисмо од њега имали што веће користи, ваља се увек држати и неког реда па сваки посао радити у своје време.

Благо сваком, који зна да распореди своје време, свршујући уредно све своје послове, наиме не одлажући на сутра оно, што може данас учинити.

Уредност у раду је штедња времена, а штедња времена је новац.

*

Човек не живи само за тело, већ још више и за душу.

С тога као што се ради развитка тела и одржања здравља иште здрав стан и добра, снажна храна, тако ваља свако и ради свог вишег образовања и усавршења ум свој да богати знањем и науком а срце и душу да оплемени нежним осећањима.

Новац који родитељи издају на образовање ума и оплемењење срца своје деце, јесте најбоље уложена главница, јер носи најбогатије камате.

Познате оне речи:

„Знање је сила, знање је моћ,
Учите, децо, и дан и ноћ —“

треба да су свагдашња најозбиљнија опомена и за родитеље и за њихову децу.

Тешку одговорност носе они родитељи, који презајући од трошка дају да им деца расту ништа не учећи. Од такве деце не може бити никакве користи ни по њих саме а ни по њихов народ.

Ако је умесно и оправдано штедети у другом чему — где се тиче душевног васпитања и образовања деце, да се она изведу на добар пут, те да једном и себи и своме народу буду од користи, ту се не треба бојати трошкова, ма се, што 'но реч, морало и од уста откидати.

То вреди наине и за *добре књиге*, које оплемењују срце, а дух пуне знањем и нау-

ком, на које зато новци нису никад узаман издати.

Човеку учену и образовану, ако је он уз то и радин, цео свет је отворен. Такав налази изворе прихода и зараде и онде, где прост и непросвећен свет и не помишља. Такви људи напредују и помажу се и на страни, где други, у знању од њих далеко заостали, онадају и пронадају.

Наш народ, особито претежна му већина, наша ратарска класа, још се одвећ слабо брине за своје умно образовање, те га на материјалноме пољу све већма потискују напреднији иноплеменици. Али наш свет троши зато, на жалост, и сувише на ствари излишне те се на силу Бога сатарује и упропашћује.

Колико стају наше сељачке сватови, свечарства, погребни, даће и чашћења при другим различним пригодама, што их увађују у дуг и упропашћују читаве сермије; колико ли троше, особито женске нашег ратарског реда, на којекакве рите и ништаве ствари и наките: на чинке, тунике, турнире, мидере, на свилене хаћине и ципеле, које им ни најмање не приликују, а стају сила новаца; колико односе сваковрсна белила и руменила, различне масти и помаде, које од природе им лепо лице само кваре и накарађују!

Како се јако разликују у томе од наших простих женских Швабице наших крајева! Ове имају своје јевтино, а лепо, практично и укусно народно одело, које оне саме готове, не поводе се за модом, која највећма празни џеп, а не кваре и своје лице којекаквим мастима и прашковима, што су понајвише отровне материје.

Кад би наши сељаци овде поменути и друге њима сличне издатке, који су делом претерано велики, делом пак и сасвим излишни, што већма могу стегли и умалили, па кад још, окром тога, не би светковали и многе оне омање свеце и заветне дане, на које и онако не иду у цркву, већ би и онда радили и привређивали, као и у дане обичне: они би зацело набрзо знатно одскочили у материјалном благостању, не би се више задуживали и продавали своје куће и кућишта, и то понајвише страноме свету, већ би боље и издашније подмиривали своје прече потребе, имали би лепше и здравије станове, обилато хране и пиће за целу годину, угледнију стоку и боље пољопривредне справе и машине, те би радећи боље земљу од ње имали и више прихода...

Не живе много умереније и разумније од нашег ратарског реда и друге класе нашега народа, које такођер грубо греше против правила здраве штедње, трошећи преко своје

снаге, а великим делом на излишне и непотребне ствари, расипајући тешку своју зараду и упропашћујући своје главнице, које би они требали да штеде, и од којих би они, употребљавајући их како ваља, имали што веће користи.

Варали бисмо сами себе, кад бисмо хтели порицати своје материјално опадање и пропадање, које доказују толики несумњиви знаци.

Наш свет сиромаша и опада бројно по селима, а тако исто и по варошима.

Да не помињемо пекадашње наше спахије, које су са неразумног живота и пустиг расипања мал' не сасвим испропадале, да се данас још само по имену знају, — где су оне многобројне трговачке куће, које пекад са свога богатства беху тако на гласу? Млађи наследиле лепе сермије својих старих али они не наследиле уједно и њихове врлине: *радљивост, штедљивост и солидност*, без којих а пре а после мора пропасти и највеће благо.

Зло стоје и наше *занатлије*, који су већим делом заостали у знању и просвети данашњег времена. Зато се није ни чудити, што их тако јако потискују страни индустријалци, у којих су данас мал' не сви бољи занати.

Наш свет се радо угледа на западне народе, који предњаче у образованости. Али уместо да прима од њих светле стране цивилизације: знање, трезвеност, умешност, уредност, истрајност и друге тима сличне врлине, он приања већма уз шkodљиве измете тамошње културе: уз моралну поквареност и бесмислено разметање, расипајући новце и угађајући телу а занемарујући душу.

Ми смо се научили, да трошимо више, него што нам наша средства допуштају, па кад новце још нерасудно издајемо на ништаве и излишне ствари, а пренебрегавамо своје прече потребе, тому је онда неизбежан последак да се морамо увалити у дуг па пре или после пропасти.

Ако напредни народи западне Европе имају више потреба, па и издају више на њих, они су и много имућнији и зарађују више од нас, те могу и знатан део своје зараде као уштеду да метну на страну, множећи тако све већма и већма своје богатство и своју моћ и осигуравајући тиме себе и своју будућност против свих могућих недаћа.

II.

ШТА ВРЕДИ ШТЕДЊА.

Штедња је од неоцењене вредности; она диже човека морално и материјално.

Човек штедљив пази на свој образ и своје достојанство, чува своју слободу, влада собом свакад и у свима приликама, узвишен је над ниским страстима, које нукају на зло, и којима следећи понижава се свако до неразумне животиње.

Колика је радост, коју уживамо гледајући, где својом штедњом, разумним и умереним животом сваки дан све то већма напредујемо у своје благостању, осигуравајући тиме и своју и својих најближих будућност!

Човек штедљив, који живи према својој приходу, не правећи никада неразборито дуга, виђен и поштован је у свету. Таквом човеку поклања свако своје поверење и предаје му се управа и над туђом имаовином, јер који пази на своје, пазиће и на туђе.

Штедиша не страхује у садашњости, а не преза ни од будућности. Напђу-ли зла времена: неродица, застој у раду и заради он ће се још већма стегнути и ограничити у својим издатцима, а у болести и старости, кад већ не може да ради и привређује, живиће од оног, што је заштедео у млађим својим годинама, мирно и спокојно ће легати и проводиће дане без бриге и бојазни, што нам само загорчавају овај наш кратки боравак на свету.

Како је немила и сама помисао, осиромашити и спасти на туђу милост! Нека је такав

јадник, док је био још у стању, око себе чинио ма колика добра, када посрне и пропадне, оставља га и клони га се свако, као да га пређе није ни познавао. Њега ће можда жалити — *а тешко сваком кога жале* — али му неће помоћи.

Неста блага, неста пријатеља — и

Убогу и рођак је непријатељ, а богату и непријатељ је рођак —

вели наша народна пословица.

Слобода и независност јесу велика блага на овоме свету, а та блага ћеш сачувати на властито тим, ако штедећи и у свему умерено живећи не тражиш туђе милости.

Спасти на туђу потпору, значи изгубити своју слободу и своју моралну вредност, ту бољу страну нашега бића.

Колико и колико има људи, који трошећи преко мере те спискавши своју сермију, или презадуживши се, уместо да се поправе и да вредним и поштеним радом привређују и умерено и с рачуном живе, међући под ноге свој образ, другима срамно ласкају, или се претварају, лажу и варају, криво се заклинају, праве лажне менице, чине различне проневере, те најзад допадну тавнице, упропашћујући себе и своје! Па кад такви јадници спадају у ред интелигенције, када су људи од струке и науке, тада је та слика још много гаднија и одвратнија.

Човек чуваран и у свему умерен може да остане увек веран своме уверењу, својим начелима, јер није спао на туђу милост; а ова се задобива по цену најтежих жртава.

Колико и колико има људи а на жалост и у нас, који су у своме народу изишли на глас, јер су за њ радили, но који су доцније изневерили она начела, за која су годинама војевали! Народ у својој простоти и безазлености мисли обично, е су се они разуварили те пошли правцем, који они за бољи сматрају, па им и прашта; а испитујући дубље ствар, наћи ћемо, да главни узрок тој њиховој промени лежи у грешној себичности и пустој јагми за материјалним уживањима, којима они, не могући их иначе задовољити, безобзирно жртвују и своје уверење и сву своју прошлост, своје име и част, достојанство и корист свога народа!

Не само грамжење за влашћу и чашћу, већ и несмислено расипање подстиче на свако зло и опачину.

Штедиша, живећи разумно и умерено, може не само да се одржи, па да и умножи своје имање, већ му је дано, да изобрази и упути на добро своју децу а, поврх тога, да јој остави у наследство своје имање, па да још и другима чини добра.

Не остављајући своје уштеде, да му оне леже као мртав капитал, даје он и другима посла и зараде, помажући тако и себе и своје ближње.

Капитали, ти производи рада и штедње, добро употребљени, силно множе привредна добра људи и народа. Да они доносе што веће користи, стоји дабогме много и до вредноће, бистроће, уменности и предузимачког духа.

Уместо што ћеш своју уштеду дати у какав повчани завод, у штедионицу, банку, где ће ти она носити тек малу камату, ти ћеш је, даде ли ти се за то подесна прилика, уложити у какву радњу, одакле се основано можеш надати већој добити, или у кућу, земљу и другу какву вредну ствар, и што боље је ти уложиш, тим више ће ти она и користити.

Благо оној земљи, где је становништво интеллигентно, радљиво и штедљиво.

Врлина штедљивости краси особито француске сељаке.

Овима је, тако да речемо, прешло у крв, да штеде и од најмањег па да своје уштеде употребљавају на даљи приплод. Али је зато француска земљорадничка класа тако имућна, да јој можда у целом свету нема равне. То се показало навластито у последњем рату Француске са Немачком год. 1870

и 1871, у коме Француска побеђена би приморана да плати у име ратних трошкова пуних пет милијарада, или пет хиљада милиуна франака. Свака друга земља би се сурвала под теретом те беспримерно велике ратне глобе. Али је Француска тај свој дуг исплатила и пре одређенога рока а то поглавито моћном помоћу своје сељачке класе, која своје уштеђене капитале држави радо даде у зајам, па и на мању камату.

Па колико је и сâм рат стао Француску, па тек онај преврат, који је у тој земљи настао одмах после те њене несрећне војне са Немачком! Али све те тешке недаће она је прекужила тако, да је још небројене милиуне могла уложити у различита велика предузећа: у грађење гвоздених путева и прокопа, у умножавање и усавршавање војске, какве она до сада још никада није имала.

И у Француској бивају перодице, елементарне и друге несреће; али је француски народ тако богат, да их скоро и не осети.

Тако је филоксера, тај клети душманин винове лозе, у Европи најпре се појавила у Француској, где је потаманила велики део тамошњих винограда.

То је била огромна штета за Француску, јер су њени виногради давали скоро више вина, него виногради свих осталих земаља у Европи укупно. Али француски народ није

ни тим осиромашно. Он је својим прегалаштвом и својим богатством, до којег је дошао радом и штедњом, своје виноградарство на ново подигао и препородио американском лозом и оно му је данас опет обилат извор његова материјалнога благостања.

Жетва год. 1891 лоше је испала у Француској тако, да је она силан новац морала издати за храну из иноземства. Па при свем том могла је Француска још толике милиуне дати у зајам страниј држави, Русији, да изгледа, е је богатство Француске, стечено радом, а силно нагомилано примерном штедњом њеног становништва, баш неисцрпљиво.

Срећна ли је земља Француска!

Како далеко заостају иза ње земље источне Европе, наиме и Угарска!

Је ли у нас само једна година оманула, то ће одмах јако пасти цене земљи, а силно ће се намножити екзекуције, свет ће се јатомице селити у стране земље, а сиромаштво и сва зла, што иду уза њ, шириће се на све стране

Тому је узрок, што у нас поред слаба рада, а још слабије штедње, нема доста капитала, како бисмо лакше могли одолевати неродници, застоју у раду и промету и другим недаћама, те трошимо, крњимо и упропашћујемо своје баштине, од којих треба да

живимо и које неоштећене, па још и повећане ваља да остављамо своме потомству.

Штедљив ратар ће приходе од родне године, што му претеку преко разумних потреба у животу, употребити на то, да их уложи у штедионицу на даљи приплод, или иначе на повећање свога имања. Настане ли зла година, моћи ће он све своје разумне потребе подмиривати из уштеде од минуле родне године, а неће се морати задуживати или, што је још горе, у бесцење продавати своју земљу те тако и себе и своје упропастити.

Ратар, живећи штедљиво и трошећи с рачуном, неће ни хране ни стоке своје продавати у невреме, кад оно нема прође, већ имајући од чега живети, моћи ће дочекати бољу цену, те ће му тако земља одбацивати и много више прихода.

Колико и колико има наших сељака, који не живећи разумно и умерено, оштерењени дугом, да би намирили порцију или платили камату на дуг, или могли трошити на различите излишне ствари, буд зашто и још на корену продају своју летину! Је ли онда чудо, што такви, имајући и већу сермију, пропадају, чему су, на жалост, сами криви? . .

Велики су у нас државни и други јавни терети, да их је тешко сносити. Али они не притискују само нас, већ и други свет;

па кад нам није у власти, да умањимо те терете, а оно клонимо се бар таквих издатака, које сами на себе товаримо, а без којих можемо бити. . .

Кад и поједини човек, живећи умерено и трезвено, свуда око себе просипа благослов, колико добра могу да чине тек дружине од многих људи, када своје уштеде уједине на добротворне и друге општекорисне цели!

Уштеде појединих људи уједињене чине многе хиљаде, па и милиуне; из њих постају штедионице и други новчани заводи, остварују се највећа предузећа, граде се велики друмови, прокони и железнице, копају се рудници, дижу се фабрике, јавне зграде и т. д., што силно множи привредна добра, даје зараде толиким људима и шири материјално благостање.

Штедиша може не само сâм да живи мирно и спокојно, већ му је дано, да чини добра и другима, ублажујући јаде сиротана, прилажући на добротворне и просветне цели, оснивајући штипендије и т. д.

Много таквих врлих добротвора има и наш народ, који ће им зато и захвалан бити за вечита времена. Име: Саве Текелије, Саве Вуковића, Анастасијевића-Сабова, митрополита Стратимировића, владике Платона Атанацковића, браће Анђелића, Сервицког, Петра Коњевића, митрополита Николајевића, Косте

Вучковића и многих других наших добротвора блистаће сјајним словима у културној историји нашег оностраног народа. За њих вреди у пуној мери оне речи нашега Његуша:

Благо оној кој' до вијек живи

Имао се рашта и родити.

Како ниско стоје према њима они, који заслепљени страстима и одани бурним телесним уживањима, проћердаше и распудише своје сермије на ништаве ствари, те се у народу, кому они не учинише никаква добра, спомињу као расипници и упронаститељи свога имања, које пређе у туђе руке!

А ми ваља више свега да чувамо своје земље и куће, које нам остадоше од наших старих, и да не дамо, да оне прелазе у туђу својину.

Своја кућица своја слободица.

Шта вреди сва права и привилегије једнога народа, шта вреди и сва његова политичка борба, кад он са својих сопствених махна иде натраг материјално, или не напредује бројно!

Није онај пријатељ своме народу, који се размеће својим родољубљем — празним речима, којима не следе и корисна дела, већ је прави пријатељ своме народу онај, који за њ *делом* ради, наиме и онај, који живећи умерено а у свему поштено, чува, унапредује и на добро употребљава своје имање.

Снага свакога народа лежи у снази његових чланова: што боље ови стоје и што их је већи број, тиме је боље осигурана и будућност самога народа, кому они припадају.

Само морално здрав, просвећен и материјално напредан народ може се снажно и истрајно борити и на политичкоме пољу а са поуздањем, да ће му та његова борба уродити и жељеним плодом.

*

Ако се *штедња* битно разликује од *расхишћивања*, које свуда око себе прави пустош, она је толико исто удаљена и од *цивилизука*, што је не мање гадна страст, ружећи и понижавајући сваког човека.

Цинија гомила благо, не да би тиме подмиривао своје потребе и могао чинити добра и другима, већ цигло, да би задовољио пустој јагми за богатством, која са годинама све већма расте те је незаситива и незајазива.

Што Цинцар више има, све би више рад.

Откидајући сâм себи и откидајући и закрађујући и другима, цимрија је роб свога новца, који му је само на терет, над којим он страхује дању ноћу, коме он жртвује и здравље и душевни мир и спокојство, образ и поштење, да је најбедније створење овога света и несрећнији и од пуког сиромаша.

Такви јадници су обично на неправедан начин стекли своје имање, оштетили су и упропастили своје ближње, наиме као кајишари, те морају љуто да испаштају ту своју бездушност.

Каматник душу губи.

Боље да те смрт прека дине, него суза сиромашка стине.

На такву тециву не почива божји благослов; са њега страдају и невини, који га било као наследници, било као штипендисте и задужбинари уживају. Право вели народна пословица:

Отето проклето! — и

Неправедно тециво на треће колено не прелази.

Човек штедљив следи вазда оном златноме правилу, које најбоље одржава ред и поредак међу људима а гласи: *Сваком своје!*

Који се мучи и у зноју свога лица зарађује свој хлеб, ваља и да живи и ужива. Али он не треба да је саможивац па да ускрађује своме ближњем, или да отима од њега. Он живи у друштву са другим људима, од којих он има користи, те се ниште, да и он њима чини добра, јер се ова заједница међу људима оснива на одношају узајамних права и дужности.

III.

БУДИ У СВЕМУ ОПРЕЗАН И УРЕДАН И
ПАЗИ И НА СИТНИЦЕ.

Благо сваком, који је од природе штедљив; тај ће сачувати ту врлину све до своје смрти.

Особито вреди децу још израна навикавати штедњи, речју, а још више делом и живим примером, у кући и у школи.

Што се с ким родило од онога се не одучи.

Много користи у томе, кад се деца уче чисто и у реду држати све своје ствари: хаљине и обућу, књиге и прописе, ништа не каљајући и не кварећи, не правећи никакве штете ни себи ни другима.

Највише утиче у томе на њих живи пример њихових старијих, када су ови у свему чуварни и уредни, подмирујући разумно своје и својих потребе, држећи сваку ствар на своме месту и свршујући сваки посао у своје време, пазећи и на сваку ситницу, јер такав пример зацело упућује на добро и њихову децу.

Човек уредан ће лакше и боље подмривати своје потребе и са мало прихода, него ли човек неуредан и пехатан са много новаца.

Познавао сам једног хусарског поручика, који је немајући од куће ни најмање припомоћи, ипак од саме своје малене плате живео пристојно према своме чину. Као човек у свему штедљив, тачан и уредан знађаше

он тако да распореди своју месечину, да је од ње редовно отплаћивао ново своје скупоцено одело и коња, па је поврх тога живео како приликује његову рангу. Није се клонио друштва и забаве, али је свакад трошио с рачуном, не прекорачавајући никада своје плате. Његови богатији другови су терали раскош и издавали на фина јела, пића, дуван и били неумерени, а он се задовољавао обичним јелом и пићем и ни у чем није претеривао. Тој штедњи и уредности научио се је он још као прост војник, када је знао да заштеди и од најмањег, па та врлина је остала у њега и кад је постао официр.

Човек уредан и штедљив чува се више свега и дуга.

Дуг је зао друг.

Дуг сатире и упропашћује људе и народе; особито је он душманин онима, који се у њ нерасудно уваљују, трошећи на излишне и ништавне ствари.

Који неразмишљено праве дуга, тима су и саме штедионице и други новчани заводи на штету, а ови су иначе спасоносне установе, јер оживљавају промет, дижу материјално благостање и користе свакоме, који новце како ваља зна да употреби.

Желиш-ли да се одржиш, па и да напредујеш, нека ти је стално начело, да не трошиш преко своје снаге, већ да, колико је

само могуће, остављаш што и на страну и да не правиш без нужде и очевидне своје користи никаква дуга. Задужиш-ли се, а ти гледај, да што пре исплатиш свој дуг, а дотле буди тачан и уредан у плаћању своје камате, да се она не би намножила те ти дуг био још на већи терет.

*Дуг неплаћен грех неопроштен — и
Стари дуг нова наплата*

вели наша народна пословица.

Тешко свакоме, који правећи непромишљено дуга а не исплаћујући га дотера до ексекуције, да му се имање, често у бесцење, прода на добаш. Тај је пропао, да му нема помоћи.

Као у плаћању камате, исто тако буди уредан и у другим својим дужностима, наиме у плаћању државних и општинских намета, који кад се на време не намирују, могу такођер јако да нарасту.

Особито се чувај као живе ватре бездушних кајишара, тих зверова у човечјем облику. Паднеш-ли им шака, они ти живу деру кожу с леђа.

Човек трезвен и штедљив чувајући се дуга, куповаће обично за готове новце, а клониће се вересије.

Вересија цедеисија (гола шија).

Купујеш-ли пак што на почек, не казни са плаћањем свога дуга и не дај, да ти

овај нарасте на већу суму па да ти после тешко падне исплатити га.

Ако је за неуредна и лакомислена човека прављење дуга прави отров, не шкоди он, шта више још користи трезвену и штедљиву човеку, који га употребљава на добре и разумне цељи: да отплати стари свој дуг, на који је плаћао већу камату, да купи под повољним условима кућу или земљу, или да новце уложи у какву радњу, из које се основано може надати берићету.

Човек штедљив и уредан, употребљавајући новце на своје добро, може и већу суму новаца и на дуже времена узети у зајам па је отплаћивати у одређеним роковима заједно са каматама, што се зове *зајам на амортизацију*.

Узимање новаца *на амортизацију* вреди много особито за онога, који, дужан на више страна, и морајући често плаћати то капитал то камату, не може тако лако да одговара свима тим својим обвезама.

Свако ваља уопште увек добро да отвори очи, где ће новаца узети у зајам, чувајући се велике камате и старајући се, да свој дуг уредно и тачно отплаћује.

Да можеш живети мирно и безбрижно, много ти користи, ако си се већ израна научно задовољавати се малим, не имати много жеља, особито не угађати одвећ телу.

Питали једном *Сократа*: „*Ко је богат?*“ а он одговори: *Онај који је сиромашан у жељама.*

Исти се мудрац шетао једном по главној улици престонице Атине. У сјајним дућанима биле изложене најскупоценије ствари, једна лепша од друге, и Сократ их је пажљиво разгледао. Враћајући се кући, рече он својим пријатељима: *Ала има много што шта, без чега ја могу бити!*

Не ваља куповати све што видиш.

Пре него би купио што, промисли добро, еда ли ти је то потребно и можеш-ли то узети а да себи не шкодиш.

Како често каква ствар засени човеку очи, па је он купи а и не промишљајући, еда ли му она и треба. Тек позније види, да се је преварио, што ју је узео и да је новце могао сачувати, или их употребити на што друго, што му је прече и вредније.

Много добија онај који свашта не купије.

Коме пређе у страст, да све што год види и што му се понуди, без разбора купује, тај може лако да пропадне.

Ко купије што не треба, продаваће и оно што му треба —

вели наша народна пословица.

Особито је човек склон, да купује оне ствари, које му се по јефтину цену нуде, а то не чини добро, јер право вели наш народ:

Јефтин есиаи кесу иразни.

Што се даје јефтино, обично је лоша работа и не траје дуго. Зато не тражи да добијеш што јефтино, већ пази у првоме реду, еда ли је оно што купујеш добро и трајно, ма те оно и скупље стало.

Тако ће разборит и увиђаван ратар, купујући марвинче, радије више платити за такво, које је од добре пасмине, од којег ће имати више хасне, него што ће по јефтину цену узети лоше, јер ће ово толико исто трошити као и добро, а неће му много вајдити.

Тако ћеш и градећи кућу добро гледати, коме ћеш поверити тај посао и какво ћеш за то употребити градиво; јер није главно, да те кућа што јефтиније стане, већ да буде што боље и солидније сазидана, како не би, скомрачећи и тврдичећи при грађењу, тим више морао трошити на њу унапредак, оправљајући и дотерујући је без престанка.

Особито подстиче на трошење и мода, која се тако често мења, и за којом поводећи се слено можеш лако да посрнеш и материјално да се упропастиш.

Штетно утиче материјално, а такођер и што се тиче одржања чистоте народнога значаја, и завођење туђинских обичаја. Тако су од неко доба при спроводима, који и по себи много стају, и у нас почели да се уобичавају венци, против чега ваља озбиљно во-

јевати. Зар није боље новце, што се издају на скупоцене венце, који се с мртвацем бацају у раку, дати на сиротињу? . . .

Коме стаће допушта, да може трошити и преко својих редовних потреба, тому је просто, зарад већег свога уживања терати и моду, живети сјајно и раскошно; али се не сме на њ угледати човек сиромашнији, који мора живети умерено и с рачуном.

Човек разуман и штедљив знаће разликовати оно што има за њ већу и трајнију вредност, од онога што је излишно и ташто; па ако се други јагме за те споредне и ништавне ствари, не треба на њих и он да се угледа, имајући вазда на уму, да човека красе и величају његова унутрашња добра, која се не дају за новце купити, а та су: поштење и карактерност, знање, радљивост и штедљивост и друге врлине, а не спољашње ствари, које, биле оне ма како сјајне, дају само тренутна уживања.

Ваља имати моралне снаге те следити гласу здравога разума и хладнога разбора, а не бити роб пустих жеља и грешне сујете. Али колико и колико има људи, који воле блиставу а празну љуску, него праву језгру, пусто се размећући и башкарећи, трошећи преко своје снаге, е би само изгледали већи, богатији и виђенији, него што су у истини, па у том своме величању презиру и омаловажавају дру-

ге, који живе скромно и умерено, не носе се по најновијој моди, не чине сјајне гозбе и т. д. Такви људи, истичући се свуда и у свако доба и желећи да на себе обрете пажњу, и не помишљају, да их свет провиди у свој њиховој моралној наготи и да броји дане и часе, кад ће се они са висине своје уображене славе и сјаја сурвати у бездан и попор ништавила.

Који на такав начин пропадне, тај се тешко више дигне и што се је већма разметао пређе, тим више је кашње презрен и заборављен од свију.

Није за осуду, трошити и на оно што је споредно, уживати сву удобност па терати и луксуз, који кад није претеран и не уди здрављу и моралу, са гледишта народне привреде и културе, служи на корист те је оправдан. Али то могу чинити само они, који имају за то обилато прихода и имања. Кому пак његово стање то не допушта, тај ће живети штедљиво и с рачуном, подмириваће најпре своје најпрече потребе а чуваће се, да не троши на споредне ствари, за које му не дотиче новаца.

Штедиша ће своје издатке знати увек расположити према своме приходу и према приликама времена.

Јесу-ли настала оскудна времена, он ће онда што мање издавати на оно, што му ни-

је од преке потребе, те ће мање пити и пушити, хаљине и обућу ће дуже носити него иначе, не купујући ништа ново и уопште не трошећи на оно, без чега може бити, чекајући боља времена, када ће све то моћи лакше набављати. Штедети се може у великом и малом. Стежући своје издатке, чувајући се излишних трошкова, живећи у свему умерено и разумно, можеш боље излазити на крај и са малим приходом, него други са великим.

Није главно, да имаш велику сермију, већ да ти је она што чистија од дуга. Од таквога имања ћеш живети лакше и безбрижније, него ли други од великога а презадуженога.

Зло чини зато свак, који желећи да има што више грунта, улаже у њ преко своје снаге и уваљује се у дуг; јер наиђу-ли зла времена и перодне године, може оп лако да се заплете па да дође до тога да му се цела сермија прода на добаш.

Много ћеш добити тиме, ако се чуваш излишних трошкова.

Познајем једну бакалску радњу у своме месту, која се, крај све утакмице, држи и лено напредује и у ова данашња тешка времена. Тому је главни узрок, што она има много мање трошка, него ли друге сличне радње. У њој раде и послужују сами чланови породице, који радећи за себе и у своју корист, раде са већом вољом те и привређују више, а уштеђују онај трошак, који у другим рад-

њама стаје храна и плата на стране калфе и шегрте, а то зацело није мала уштеда за кућу.

На сличан се начин подигла из малог почетка до најлепшег напретка и једна брашнарска радња у моме месту, у којој раде и послужују и женски чланови породице, с једне стране привређујући кући, а с друге стране уштеђујући јој многи трошак. Тако напредујући могла је та породица кашње да подигне велики парни млин, који лепо ради и који је далеко познат у доњим крајевима.

Ето шта чини свесна, разумна штедња и чување од излишних трошкова!

Колико ћемо, на против, наћи младих трговаца, који немајући свога имања, већ радећи на кредит, уместо да су у свему умерени и штедљиви, троше и расипају као да су им дедови текли: уживају скупе станове у средини места, држе многе млађе, издају на раскошне ствари, а не брину се, како ће намирити своје повериоце, те није чудо, што пропадно, све ако им је радња иначе и добро ишла...

Желиш-ли, да се одржиш, клони се особито парничења, које шкоди сваком, и од кога наине прост, неискусан свет ваља да се чува као од живе ватре.

Лепо учи наша народна пословица:

Боље се с дужником погодити него судом потезати.

Па како многи греше против те поуке, парничећи се из пуне лакомислености, а често због какве маленкости, трошећи тако у лудо новце, задужујући се и пропадајући.

Много страда наш прост свет и због деобе, која иде са толиким незгодама, разједињујући и најрођеније и отуђујући их једно од друго.

Браћа подељена суседи названи.

А заједница доноси толика добра. Радећи земљу заједнички, уједињеним силама, и више се уради и јефтиније и раније, док они, који се разделе, морају у свему да сносе већи трошак, па како од малог парчета земље не могу да живе, они се набрзо задуже па им се имање будзашто прода. . .

Где је снага појединих људи слаба и недостатна, појачава се она удруженим силама много њих. Тако ће сељаци, када они какву пољопривредну справу или машину, као, на пример, машину сејачицу или парну машину за вршење не могу да купе појединце, по више њих се уортачити те их заједнички набавити и њима се служити наизменце.

Занатлије ће се удружити па ће за своје радње потребно градиво заједнички куповати у већој количини а по јефтинију цену, или ће они заједнички радити, држати заједнички дућан и тако ће уштедети много трошка, не плаћајући на млађе и за више дућана.

На начелу штедње и удруживања (асоцијације) оснивају се и различне установе, којима је циљ, да се олакша материјално стање многобројне радничке класе у западним крајевима Европе, где је јако развијена фабричка индустрија.

Радници чланови таквих удружења, бринући се за своју и својих породица будућност, уплаћују редовно мање или веће улоге у заједничку касу, као уштеде од своје зараде, па добивају за то право на саразмерну припомоћ, кад постану неспособни за рад у старости и изнемоглости, или осигуравају тим уплатама будућност својих породица, које у случају њихове смрти примају из те заједничке касе новчану припомоћ. Од велике користи су навластито она удружења, која радницима на основу њихових редовних уплата зидају куће, дају у зајам новаца по јефтину камату и т. д.

Као светли примери умерености и штедљивости вреди особито *француски селаци*. Они су врло умерени у јелу, а још већма у пићу. Не мање су они штедљиви и у другим стварима. Тако је у њих обичај, да се на дуге зимске вечери најближи суседи редовно скупљају једаред у једном, а други пут у другом од својих станова, где проводе време у раду и у пријатној забави, а уштеђујући много трошка у гориву и освет-

љењу тим, што не издају на то засебице, већ носе заједнички те трошкове.

Француски фабричарски радници, да би уштедели у трошку за горње хаљине, носе обично дебелу грубу кошуљу, такозвану блузну, а ратари, да не троше на обућу, употребљавају јефтине а трајашне дрвене папуче.

Много уштедиш и тим, ако се научиш рано легати и рано устајати. Радећи тако, уштедиш много у светлости а, што је главније, не квариш очи, којима наиме шкоди ноћни рад.

Ко хоће да се зове штедљив, ваља да pazi и на *ситнице*.

То изгледа дабогме да је мала и незнатна ствар; али се сваки вара који тако мисли, јер и велике и највеће ствари постају од малих и ситних ствари.

Тренуци и часови чине годину, извори и потоци реку а крајцаре форинту.

Стотину малих чине једно велико.

Лепо вели наш народ:

Зрно до зрна погача

Камен до камена палача — и

Ко не чува карангина неће стећи цекина.

Да буде ко штедљив и у ситницама, иште се дабогме не мала морална снага: *стриљивост* и *савлађивање самог себе*. Што је ко

истрајнији у тој врлини, тим пре може се надати и успеху.

Питали неког пребогатог трговца, како је дошао до велика имања, а он одговори: *Велико сам имање ласно стекао, али мало ме је стало много труда и муке.*

Особито ваља да си вазда сталан у томе, да новце, па ни крајцару, не издајеш олако, без потребе и оправдана разлога.

Лакше је стећи, него сачувати — и

Кад новац долази шанта, кад одлази скаче —

вели наша народна пословица.

Како је врстан и хвале вредан сваки онај, који се чврсто и постојано држи начела, радећи само онако, како је добро и умесно. Такав човек, почињући са најмањим, постигне у току времена најлепше успехе.

Метнеш-ли од своје зараде дневно само по један новчић на страну, уштедиш тако на годину три стотине шездесет пет новчића, а на десет година, дајући те новце, ма и по јефтин интерес на приплод, педесет до шездесет форината, што је за сиромашка већ прилична свота новаца.

Желиш-ли дакле да имаш форинту, то штеди и крајцару, јер право вели она пословица:

Док не речеш крајцара, не мож' рећи ни форинта.

Који пази на ситнице, уштеди себи често велики трошак.

Као што ћеш, допаднеш ли какве болести, потражити одмах лека, а не ћеш дати, да она отме маха, јер се тада теже лечи и стаје више трошка: тако, ако ти је кућа или друга каква ствар ма и мало оштећена, не ћеш каснити да је оправаш знајући, што дуже будеш оклевао, да ће те стати све више трошка.

Криш руку док је мала.

Како су штедљиви били наши стари и што се тиче хаљина и обуће! Они су их носили дуже, јер су хаљине дали превртати, а чизме наглављивати, док се данас хаљине и обућа и не истрошене и не изабане замењују новима, што стаје толико новаца и са чега се толики уваљују у дуг.

Ко старо не криш, ни ново не носи.

Код толиких људи наћи ћемо, да они и поред лепа имања и прихода, и ма да се не види, да они сувише троше, инак непрестано кубуре и натежу. Тому је узрок, што они нису у свему уредни и тачни и што не пазе на ситнице.

На питање, откуд толико сиротиње, одговара неко умесно овако:

Сиротиња долази отуд, што се скоруп остави да се уквари, што се котлови и кастроле гребу сребрним или посребреним ка-

шикама; што се метлице не држе обешене о ексеру; што се асталски чаршави баце у буцак те их прогризу мишеви; што чабрице и качице стоје на сунцу па се расуше; што се остаци меса, воћа и другог поврћа стрпају у шпајз, па се тако забораве, док се не укваре сасвим; што се парчад хартије и ланене и памучне крпиче бацају у помијаре да тамо труну, а не прикупљају се у гомилу, како би се могли продати овима, што купују крпе па их шаљу у фабрике, где се од њих гради хартија; што се старо изломљено гвожђе баца на ђубре а не прикупља се на страну, како би се после могло продати ковачима; што се стаклено посуђе често разбија, па се то комађе баца на ђубре, а не оставља се на гомилу, да се прода стакларским фабрикама, даље, што се у кући кува више јела него што се може потрошити, па се остатак не оставља на страну, да се доцније потроши, већ се заједно са костима баца на ђубре; што се дрва и угља троши више него што треба; што се хаљине и кућни намештај не чисте и не чибукају па их пре времена истроши прашина; што се плугови не држе на суву месту па их оштети влага; што се коњ па време не поткива те исквари ноге и т. д. То изгледа да су ситнице, али оне укупно чине врло много, јер

као што оне користе много свакоме, који на њих пази, тако могу оне и много да шточе на и да материјално упропасте онога, који у својој неуредности и немару на њих ништа не хаје.

IV.

ЖЕНА КАО ДОМАЋИЦА.

Ако муж може много да учини вредним и истрајним радом, не мање користи кући и жена разумном штедњом.

Радња је за човека, а штедња за жену.

Право место, где жена ваља да развија свој благодетни рад, јесте кућа, коју она својим чистим, беспорочним животом, својом вредноћом и штедњом чини светилиштем породице, где се деца уче већ израна свима врлинама а у хатар своје потоње среће, своје будућности.

Како је јадна и одвратна она жена, која грешно занемарујући своју кућу, тражи да блиста у спољашњем свету! Јагмећи се за пустом славом и ништавим уживањима она и не помишља, да тим излази на рђав глас и да силно уди морално и материјално својим најближима: мужу и деци, у којима она ваља да налази сву своју радост и све ужи-

вање, а не да живи за спољашњи свет и његове таштине.

Како је, напротив, светла појава она жена, која чува кућу и брине се о њену напретку дању и ноћу, а не тражи забава ван ње! О такој жени ће се, дабогме, мало говорити у јавности; али то јој је баш на дику и украс, *јер су најбоље жене оне, о којима се најмање говори.*

Велико, неоцењено је добро жена својој кући, када трезвено и озбиљно схваћа свој положај и своје дужности на их тачно и савесно врши.

*Не стоји кућа на земљи него на жени — и
Где није жене ту није ни куће —*
вели наша народна пословица.

Ако се *муж* стара и мучи, да набави и заради оно што се иште за материјално одржање и унапређење куће и породице, треба с друге стране *жена* што боље и на што већу корист својих да зна распоредити све потребне издатке, разбирајући се у свима грамама кућевнога газдинства и разумно подмирујући све кућевне потребе.

Већи део свега онога, што муж заради и привреди иде кроз руке његове жене, те се од ње иште, ако хоће да вреди као добра домаћица, да на што већу корист куће уме расположити све те издатке.

Ваљану кућаницу познаћеш поглавито и по томе, што она пази и *на ситнице*. Она ће настојати, да јој је у кући све чисто и у реду, пазиће да свака, па и најнезнатнија ствар има своје место, да се не забаци и не изгуби, да се не прави никаква штета која, догађа-ли се често, може јако да окрњи кућу.

Колико се код немарне газдарице окрњи ч полуна стакала и чаша, тањира и чинија, колико ли се поквари, забаци или украде других различитих ствари, које се никад не нађу, или се и не траже! То се неће догађати код вредне и уредне домаћице, јер ће она не само сваку штету знати да предупреди, већ неће дати, да се кућевне ствари кваре и хабају, чистећи и чибукајући ћилимове и намештај, ветрећи и пајући собе, које ће тако бити лепше и здравије.

Добра домаћица набављаће све што је потребно за кућу, старајући се не само за најпрече и животне јој потребе, већ, колико само материјално стање допушта, и за њену што већу удобност. Не морају ствари бити сјајне и скупоцене; могу оне бити просте и једноставне, али зато ипак чисте, укусне и трајне. Лепо свеже цвеће брижљиво неговано, краси зацело већма скромну кућицу сиромашка, неголи скупоцене завесе које је понала дебела прашина у палати богаташкој.

Чистота и уредност ваља да влада не са-

мо у собама и у кухињи, већ и у свима другим просторијама: у кућеру, подруму, комори, на дворишту и башти, и то спада у дужност домаћице.

Колико и колико ћемо наћи башта, наиме у наших сељака, које нису ограђене, нити се негују, те су обрасле штиром и коровом — права слика и прилика пустоши — а обрађиване могле би оне кући одбацивати лецу хасну. Вредна и уредна домаћица знаће и из скромне баштице, држећи је чисто и у реду, негујући у њој зеље, цвеће, воће и поврће, подмиривати велики део кућевних потреба.

Код такве жене мора бити и чељад вредна, чиста и уредна, видећи где јој се и газдарица разбира у свима кућевним пословима, да у свему на њих пази, и да и сама с вољом ради. Ништа не утиче тако благодетно као добар пример. Ваљана домаћица имаће и добру чељад, која ће је слушати, назити и поштовати, особито ако она, као што и ваља, људски поступа са својом чељадом, док су, напротив, у неуким, лењим и немарним домаћицама, обично лењи, бесавесни и безобразни и млађи.

Вредна и савесна жена наћи ће увек посла у кући, те неће бегати из ње, тражећи таште забаве и уживања у страноме друштву. Немајући друга посла, она ће шити и везати, ткати и плести, мужу и деци својој о-

прављати рубље, чаране и хаљине, и то све, и ако изгледа да су маленкости, користи много кући а зацело и доликује много лепше домаћици, него да она време троши у беспослици или у празним, често врло шкодљивим забавама и уживањима ван куће, разбирајући за којекакве новости, претресајући туђе ствари, сплеткарећи и оговарајући друге људе, или картајући се и частећи, које зло на жалост, јако отима мах и у наших варошких госпођа.

Жена, која хоће да вреди као добра кућаница, ваља да се тачно разумева у свима стварима, што се ишту за кућу, наиме којима се подмирују њене свакидашње потребе: да зна разликовати добру ствар од рђаве, нову од старе и кварене, да свему зна праву цену те да ништа не преплаћује.

Зато ваља свака домаћица да је печена у рачуну те купујући што да се не да ни од кога преварити, да тражи тачна рачуна од сваке крајцаре и од својих млађих.

Како је срамота за сваку ону назови-газдарницу, која немарна и неатна, или не разбирајући се у кућевним пословима, даје се у свему варати од своје чељади! Таква жена увек кубури и никада не може њен муж доста да јој најами новаца.

Ваљана домаћица знаће све шта спада на кућу и кухињу; радећи све послове сама

или надгледајући своју чељад, знаће, колико треба дневно хране за кућу, па ће увек готовити толико јела, да неће бити ни одвише, па да иде у штету, нити одвећ мало, те да се мора докупљивати, што скупље стаје, или трошити у гостионици.

Особито вреди много она домаћица, која зна добро и укусно да готови јела, или у томе своју чељад како ваља надгледа. Добра и укусна храна одржава не само здравље, већ такођер и мир и љубав у кући. Како је често узрок раздору и несугласици у кући баш сама жена, када не мари за кухињу, не знајући сама да кува, или својим млађима да заповеда, те кукаван муж мора да бега од своје рођене куће и да тражи гостионице, где често изда више, него што би чинио сав кућевни трошак. Колико и колико несрећних бракова могу се приписати баш таквим женама, које се разумевају у многим другим стварима, без којих оне могу бити, али не маре за оно, што им је најпрече, што највећма гради кућевни мир и благостање!...

Праву кућаницу познаћеш одмах, чим крочиш у њен стан. Све је тамо чисто и уредно, да је милина у њему боравити. Али она пази и на то да су јој и муж и деца уредно и чисто одевени. Право вели наша народна пословица:

Жена мужа носи на лицу, а муж жену на кошуљи.

Где је, напротив, газдарица лења и немарна, где на све друго више пази него на своју кућу, ту ћемо и поред свег богатства наћи само неред, гад и прљавштину: постеле пуне стеница, а собе и друге просторије стонога, шваба и друге гадије. Чистота, ред и поредак одржавају се цигло неуморном вредноћом а не дају се купити ни највећим благом.

Чистота, уредност, вредноћа и штедљивост домаћице много привређују кући, па и у најмањим ситницама.

Узмимо, да свака српска кућа просеком привреди и уштеди тиме само по два новчића на дан, чини то на сваку кућу годишње седам форината тридесет новчића, и рачунајући, да Срба има у овој монархији свега две стотине хиљада породица био би наш народ тако сваке године са милиун четир стотине и шездесет хиљада форината богатији, а то би могло обилато подмиривати толике његове јавне и приватне потребе.

Ето шта може да учини вредна, уредна и штедљива жена, која пази и на ситнице!

*

Ваљана жена не користи само својом вредноћом и штедњом; она је прави благо-

слов кући и породици и тим, што се озбиљно труди и пашти, да што боље може васпита своју децу, учећи је израна свему добром и лепом, наиме и лепим нашим старином освештаним *народним обичајима и дивноме православлу*, што нас је одржало у најтежим данима патње и искушења. Особиту ће пажњу она обраћати образовању своје женске деце, коју ће она васпитати тако, како ће и оне једном бити ваљане матере и кућанице.

Минула су она времена, када се мислило, да се женска деца не треба да уче никаквим наукама, већ су се пуштала, да расту без школе и наставе. Данас, где су се на свима пољима живота и рада умножиле потребе, где живот постаје све тежи, иште се и од женских толико знања и науке, колико одговара захтевима садашњег времена. Многима је то данас баш животна потреба. Толике женске остану иза родитеља без имања а многима није дано да се удоме. Таквима је зацело добро дошло знање, стечено у млађим годинама, које, када га оне знају како ваља употребљавати, њима даје поштену зарату, осигуравајући им њихов материјални опстанак. Тако зарађују данас многе женске на западу не само као учитељице, већ и као званичници у поштанским, телеграфским, железничким и другим звањима, код којих се тражи особито поверење, наиме чисте руке, коју ћемо врлину наћи више у женских. Ове

су уопште штедљивије од мушких те ће и ретко туђе проневерити.

Али ако се данас, према напредноме духу времена, тражи више знања и науке и од женских, и да се образују за различите потребе живота, ваља ипак имати на уму, да им је главни позив, да буду једном добре матере и кућанице те да се у првом реду васпитају тако, како ће достојно одговарати томе узвишеном задатку.

Па како љуто греше многи родитељи против тог правила, или занемарујући сваку наставу и образовање своје женске деце, или кљукајући их без икаква избора и разбора свима могућим наукама које су за њих излишне, а пренебрегавајући оно што им је прече и потребније те што им је и од веће вредности за њихов потоњи живот! Дају их учити страним језицима: француском и енглеском, које оне науче тек површно и овлаш, и које оне немају с ким да се разговарају, мајмунишући у том слепо вишим сталежима горњег света, и плаћајући скупо туђе гувернанте — а деца им не знају ни свог рођеног језика, који им је зацело најпречи, поред којег им може бити од користи и језик немачки и мађарски.

Није ли то силом тровати своју женску децу и пунити је сујетом и обманама, што се доцније у брачноме животу тако љуто

свети! Lepo je težiti za što veћim znaњem i obrazovanošћu, ali u tome vaљa da ima nekoг реда и постепености и da се оно, што je даље и од мање практичне вредности, не негује на уштрб пречег и потребнијега. Како je погрешно васпитање женске, која зна тачно и потанко да одговара на питања из природних наука, на пример: колико има различних хемијских састојака у овој или оној врсти човечје хране, а не зна, јадница, да зготови ни најобичније јело, нити зна казати, колико треба за породицу од мањег или већег броја чланова дневно хлеба, меса, масти, шећера, млека и т. д., колико се иште дрва за огрев и за кухињу, колико стају годишњи издаци за рубље, хаљине и обућу; разбирају најситније догађаје и најскривеније ствари у великоме свету, а не разумевају се у најобичнијим пословима, што спадају у кућевно газдинство, на пример, да сашију или закрпе кошуљу; знају да свирају најтеже класичне комаде на клавиру, а не знају за ремек-дела нашег народнога песништва, са којих смо чувени и у великоме свету! Разумна српска мати знаће, дабогме, своје кћери како ваља васпитати. учећи их у првome реду оном, што им је као потоњим матерама и домаћицама најпотребније: љубави према својој вери и народности, трезвности и чедности, вредноћи и штедњи, чистоти и уредности, које су врлине матери и домаћици на

највећу дику, усрећавајући највећма њену кућу и породицу.

Женске са таквим кућевним васпитањем, ма иначе и немале имања, вреде зацело више, него оне, које својим мужевима доносе богате миразе, али које се ничем добром и лепоме нису научиле, или су криво васпитане, како се не приликује њихову праву позиву. Добро кућебно васпитање јесте благо, које шири све то већи и обилатији благослов, док се и најбогатији мираз, где нема других врлина, може за кратко време да потроши, или буде узрок непрестане свађе и раздора у кући.

Како грубо греше они, који женећи се гледе поглавито на мираз, а не на врлине оних, које ће да им буду сапутнице у овоме животу! Како често могу да се на њих примене ове наше народне пословице:

*Пртиште за буниште а несрећа у кућу — и
Узех врага поред блага, благо проишаде, а
враг остаде!*

*

Судбина нашега народа зависи великим делом од врлина наших матера, које оне са свим жаром и маром ваља да пресађују у срца и душе и своје деце. Историја света, та учитељица људи и народа, сведочи и доказује, да велики и силни народи почињу тада нагло да опадају и пропадају, када неморал, раскош и јагма за светским сјајем и

уживањима окужи и матере, које треба да су вазда дични обрасци чистоте, светиње и беспорочности породичног живота. Дамо-ли, да и наше женске, уместо да су анђели хранитељи своје куће и праве васпитачице своје деце, прекорачавајући самом природом постављене им међе свога позива, — утону у вртлогу светских таштина и опачина, онда нас већ нико не избави од моралне и материјалне пропасти, из које се никад више нећемо подићи!

V.

ВОДИ УРЕДНО РАЧУН О СВОМЕ ПРИХОДУ И РАСХОДУ.

Тачност и уредност у животу и раду показаш и тим, ако водиш редовно рачун о свима својим приходима и издацима, тако, да можеш поуздано знати у свако доба, колико ти је имање: дали оно напредује, или је у застоју и опадању.

Код трговаца захтева сâм закон, да воде тачно књиге о својим радњама, и зато није потребно потанко доказивати, како врло користи свакоме, био он овог или оног стаља и занимања, да тачно и редовно бележи свако примање и свако, па и најмање издавање, како би свакад могао потпуно знати своје материјално стање те по њему удесити и сав свој живот.

Није тешко и непријатно водити такав рачун. Ваља само редовно да бележиш, кад и од чега си што примио а исто тако, кад и на што си што издао. То се бележи сваки дан кроз целу годину, и сабравши на завршетку године засебице целокупан приход и расход, видиш онда, како стоје једно према другом: е да ли је и колико је већи годишњи приход од расхода.

Ради лакшега прегледа могу се различне ставке свих годишњих прихода и расхода из те *главне књиге* пренети у другу, па кад се све те поједине ставке, свака засебно и по појединим месецима у години саберу, види се, колико је од које врсте прихода утекло целе године и у сваком поједином месецу, а исто тако, колико се за те исте одсеке времена издало на ову или ону потребу.

Што је мање и једноставније какво газдинство, тим је, дабогме, простији и тај рачун годишњих прихода и расхода.

Узмимо обичну ратарску кућу, које домаћин или домаћица води редовно рачун о газдинству.

Кад саберемо све поједине ставке примања од продате хране, стоке, вуне, сира, млека, воћа, поврћа и т. д., почињући од 1. јануара па све до краја декембра,ознамо, колики је приход те куће за целу годину, а то се опет може поделити на поједине месеце и на поједине врсте тих прихода.

Исто тако бележиће се тачно, од 1. јануара па све до краја године, све ставке издатака: па храну и пиће, за државни и општински намет, за пароксијал, оправку куће, земље и пољопривредних справа, за осигурање против туче и ватре, на одело, обућу и т. д. Све ставке издатака појединих дана сакупљене показују, колики је био годишњи издатак, а овај испо еђен са целокупним годишњим дохоцима сведочи, дали је кућа те године материјално напредовала или је отишла натраг.

Као годишњи дохоци, тако се могу и расходи зарад бољег прегледа поделити на поједине месеце и на различите врсте издатака, да би се видело, који је месец стао највише трошка и на што се највише издало.

Имућније куће, особито оне, које припадају средњем грунтакском сталезу, имајући више прихода и расхода, него ли обичне ратарске породице, морају у књигама о годишњим својим примањима и издавањима водити више рубрика.

Рубрике тих издатака су од прилике ове:

1. *за стан* (ако је туђа кућа).
2. „ *храну и пиће.*
3. „ *гориво* (дрва и угаљ).
4. „ *рухо и обућу.*
6. „ *намештај и драгоцености.*
7. „ *посуђе и кухињски прибор.*

8. за рубље и ирање.
9. „ државне и општинске дације и на парохијал.
10. „ лекара и лекарие.
11. „ осигурање против туче и ватре.
12. „ чељад.
13. „ наставу деце.
14. „ књижницу.
15. „ камате на дуг.
16. „ оправку куће, земље и т. д.
17. „ различне забаве и уживања.

Упоређујући годишње издатке за овде наведене рубрике са целокупним годишњим приходом, када пађемо, да међу њима нема правога размера, како захтевају начела здравога газдинства, већ да издаци премашују приходе, морамо у будуће штедети, умањујући трошкове за поједине рубрике, наиме што се тиче таквих издатака, који су или узгредни, или се могу сүзвити и одгодити на боља и подеснија времена. Штедети се може особито у издацима на пиће, пушење и различне друге забаве и уживања. Ко се мучи, треба, дабогме, и да се одмара и да се кад-што и разоподи и ода весељу и уживању; али то не треба да је често, нити сме да шкоди моралу, здрављу и материјалноме благостању. Тада осећамо тек право уживање, кад је оно ређе те га се у истину зажелимо. Одвећ често весеља и забаве, осим што стају много трошка, не могу имати правога зачина.

Добар и уредан газда знаће не само, колики му је годишњи приход и расход, већ ће знати, колико му је и целокупно имање, како стоји оно у појединим годинама, еда ли напредује и колико, или опада. Тога ради ће он тачно и редовно бележити сваки прираштај имања, који се не троши, него се употребљава на умножење сермије, и рачунаће му вредност, као и свега свог осталог имања, по просечној цени, а исто тако ће он и с друге стране бележити све, што је каквим год начином као : продајом, трампом, поклоном, кваром и т. д. окрњено од његове сермије и тако ће он свакад знати, колико му је цело имање и дали оно и колико напредује, или се смањива.

Кад би се у нас водио тачан рачун о свима издацима, како би се многи ужаснуо на крају године, кад би видео да му је толики новац потрошен на излишне или узгредне ствари, на различне забаве и уживања, на пића, дуван, картање, коцкање и лутрију, на куглање и билијар, на којекакве траље и наките, па би се чувао унапредак да не издаје толико на те ствари, са чега се упропашћују толике куће.

Бројеви су неумитне судије, они не ваљају већ казују праву истину.

Који не хаје на оно, што је непромишљено и без разлога данас издао, или можда

мисли, е је то маленкост, пека узме само на рачун, колико такви токорсе малени издаци чине за целу годину, па ако увиђа да му они крће имање, а он их ипак чини и даље, тому нема већ никакве помоћи.

Али није доста водити само рачуне о приходу и расходу сваке поједине године, већ ваља те рачуне од више година и испоређивати једно с другим те да се види, е дали имање напредује или иде патраг.

Кад се данас сваки онај, који чита новине, разбира о материјалном стању целокупне државе, знајући потанко све њене приходе и расходе, зар није онда зазор и срамота, не знати оно, што му је куд и камо ближе и прече: материјално стање своје сопствене куће, како стоје њени годишњи приходи према годишњим њеним издацима!

Водити редовно рачун о своме имању, бслежити тачно и уредно све приходе и расходе и брижљиво их испоређивати једно с другим, значи озбиљно тежити за својим одржањем и све већим унапређивањем свог материјалнога стања. А радећи на своме одржању и унапређењу радимо уједно и за бољитак целога свога народа, којег смо ми чланови.